

Т.В.Татаріна

Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку

В статті досліджується сучасний стан вітчизняного ринку страхування життя. Визначено коло проблем, з якими стикаються лайфові страхові компанії в умовах світової фінансової кризи. Обґрунтовано стратегічні напрями в розвитку ринку страхування життя в Україні.

В статье исследуется современное состояние отечественного рынка страхования жизни. Определен круг проблем, с которыми сталкиваются лайфовые страховые компании в условиях мирового финансового кризиса. Обоснованы стратегические направления в развитии рынка страхования жизни в Украине.

Current state of domestic life-insurance market has been explored in the article. The range of problems with which life-insurance companies come across in the time of world financial crisis has been determined. Also the strategic directions of life-insurance market development in Ukraine have been grounded.

Ключові слова: страхування життя, ринок страхування життя, страхові компанії, страховий продукт, нагромаджувальне страхування, ефективне управління резервами страховика, довгострокові інвестиції, інвестиційна складова.

Страхування життя – це важлива галузь страхового ринку, яка забезпечує значну частину довгострокових інвестицій в національну економіку та сприяє підвищенню її конкурентоспроможності. Тому ринок страхування життя кожної країни є своєрідним індикатором розвитку економіки, підприємництва, інвестиційного ринку цієї держави. В Україні ринок страхування життя перебуває лише на етапі становлення. Незважаючи на значний і неохоплений потенціал країни страхуванням життя, спроби забезпечення державою більш ефективної соціальної та інвестиційної політики, роль ринку страхування життя в Україні за сучасних умов залишається дуже незначною. Зокрема, в економічно розвинених країнах платежі зі страхування життя становлять близько 10% до ВВП, а в Україні цей показник за 2007 рік становив лише 0,08%. Частка платежів зі страхування життя вітчизняних страховиків в загальноєвропейських надходженнях платежів становить лише 0,02% – при тому, що в Україні проживає 7% населення Європи [1, с. 14].

Основні проблеми теорії і практики страхування життя в Україні досліджували вчені Т.Артюх, В.Базилевич, К.Базилевич, О.Барановський, Н.Внукова, О.Гаманкова, М.Мних, О. Залєтов, О.Заруба, С.Осадець, Т.Ротова, Я.Шумелда. Серед зарубіжних науковців необхідно назвати Д.Бланда, О.Гвозденка, Е.Коломіна, А. Манеса, Р. Мертона, Л.Рейтмана, П. Самуельсона, К.Турбіну, Т.Федорову, В.Шахова.

Водночас слід зазначити, що в Україні страхування життя поки не отримало відповідної оцінки та значущості як стратегічного напрямку, що забезпечує фінансування довгострокових проектів вітчизняної економіки, а отже сприяє подальшому розвитку країни. Потребує подальшого дослідження вітчизняний ринок страхування життя, коло проблем, котрі стримують його розвиток та визначення шляхів ефективного функціонування ринку в умовах світової фінансової кризи.

Вагомість охарактеризованої проблематики, необхідність її вирішення зумовили вибір теми цієї статті.

Метою роботи є дослідження функціонування галузі страхування життя як важливої складової страхового ринку, що забезпечує значні довгострокові вкладення в економіку держави. Відповідно до поставленої мети визначені основні завдання, спрямовані на її вирішення, а саме:

- оцінити сучасний стан вітчизняного ринку страхування життя;
- обґрунтувати причини недостатньої ефективності функціонування ринку страхування життя;
- опрацювати стратегічні напрями щодо розвитку страхування життя.

Повноцінне дослідження ринку страхування життя не можливе без аналізу та оцінки його основних показників діяльності. Загальноприйнятими показниками діяльності ринку страхування життя, як і в цілому страхової діяльності, вважають такі:

- кількість страховиків на ринку, зміни за період аналізу;
- динаміка надходження страхової премії, темпи зростання;
- динаміка виплат страхового відшкодування, темпи зростання;
- дослідження структури надходжень та виплат за галузями та видами страхування;
- аналіз показника рівня виплат;
- аналіз перестраховальної діяльності тощо.

Враховуючи вище перелічені показники, проаналізуємо страхову діяльність компаній, які здійснюють страхування життя (лайфові компанії) в Україні за останні 3-4 роки.

Станом на 1.01. 2009 року кількість страховиків в цілому по ринку становила 469 страхових компаній. Кількість страховиків щорічно збільшується як за загальним страхуванням, так і страхуванням життя. В 2006 році на страховому ринку функціонувало 55 лайфових компаній, в 2007 році – 65, в 2008 – 72 [2].

Розглянемо наступний показник – обсяг валових страхових премій за компаніями по страхуванню життя. В таблиці 1 показано зміни за останні два роки у порівнянні з страховиками, котрі здійснюють загальні види страхування.

Таблиця 1

**Динаміка надходжень валових страхових премій в розрізі
страхування життя і загальних видів страхування по Україні
за 2007-2008 роки (млн. грн.) [2]**

Показники	2007	2008	Темпи приросту 2008/2007, %
Страхування життя	783,9	1095,5	39,8
Інші види страхування	17224,3	22913,0	33,0

Статистичні дані таблиці 1 свідчать про зростання валових страхових премій як по ринку страхування життя, так і іншим видам страхування. Це свідчить про позитивну тенденцію. І якщо кілька років тому темпи приросту були більше за загальними видами страхування, то за період 2007-2008 років ми спостерігаємо більший приріст саме по ринку страхування життя, він становить 39,8% (за іншими видами – 33%). Також питома вага валових страхових премій в страхуванні життя за останні чотири роки постійно збільшується (див.табл.2). В 2005 році - 2,5%, а в 2008 році вже 4,6%. По ринку загальних видів страхування навпаки зменшується. Отже можна відмітити покращення ситуації в компаніях, що здійснюють страхування життя, хоча співвідношення цих двох галузей змінилось не дуже суттєво. Сегмент страхування життя лишається слабо розвинутим.

Таблиця 2

**Структура валових страхових премій у лайфових компаніях та компаніях,
які здійснюють загальні види страхування за 2005- 2008 роки**

Показники	Питома вага валових премій по видах до загальних ВП по ринку (%)			
	2005	2006	2007	2008
Всього з усіх видів страхування	100	100	100	100
Види страхування інші ніж	97,5	96,7	95,6	95,4

страхування життя				
Страхування життя	2,5	3,3	4,4	4,6

Проаналізуємо за якими саме видами страхування в галузі страхування життя відбувається збільшення обсягу валових страхових премій (табл.3).

За договорами страхування життя на випадок смерті надходження премій щорічно зростає. За 2007-2008 роки на порядок збільшились обсяги страхових премій за іншими договорами страхування життя і в 2008 році

Таблиця 3

Динаміка надходження валових страхових премій в цілому по ринку і за видами страхування життя в 2005-2008 роках (тис. грн.) [2]

Асортимент послуг зі страхування життя	2008	2007	2006	2005
Страхування життя, в тому числі:	1 095 548,1	783 862,6	450 818,2	321 254,6
За договорами страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду	86,5	35 440,5	4 829,6	58,2
За договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку	51 800,1	45 423,4	40 540,9	38 023,9
За іншими договорами накопичувального страхування	769 298,7	561 895,5	365 471,7	256 683,3
За договорами страхування життя лише на випадок смерті	40 375,0	33 790,1	18 087,0	10 334,0
За іншими договорами страхування життя	233 987,9	107 313,1	21 889,0	16 155,2

становили – 233987,9 тис. грн. Збільшуються надходження і за договорами накопичувального страхування. В 2005 році цей показник становив 256683,3 тис. грн., то в 2008 році – 769298,7 тис. грн. Не дуже суттєво збільшувались за означений період надходження валових страхових премій за договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку. А за договорами страхування довічної пенсії взагалі зменшився в 2008 році до 86,5 тис. грн. (в 2007 році було 35440,5 тис. грн.). Така ситуація пояснюється недовірою населення до страхових

компаній як учасників недержавного пенсійного страхування та кризовими явищами, які ми бачимо у фінансовому сегменті економіки, а отже і у страхуванні також.

Наступним важливим показником у страховій діяльності є показник виплат страхових сум, проаналізуємо його (табл. 4). За даними таблиці спостерігаємо зростання валових страхових виплат як в страхуванні життя, так і за іншими видами страхування. Темпи приросту в загальному страхуванні є вищими (67,4%), ніж в страхуванні життя (57,9%), що пояснюється наявністю у

Таблиця 4

Динаміка валових страхових виплат в розрізі страхування життя і загальних видів страхування по Україні за 2007-2008 роки (млн. грн.) [2]

Показники	2007	2008	Темпи приросту 2008/2007, %
Страхування життя	23,9	37,7	57,9
Інші види страхування	4189,0	7013,0	67,4

загальному страхуванні більш збиткових видів страхування (автотранспортне, вантажоперевезень тощо).

Далі проаналізуємо показник - рівень валових виплат, який показує у відсотках співвідношення валових страхових виплат до надходження валових страхових премій за однаковий період (таблиця 5).

Таблиця 5

Динаміка та структура рівня валових виплат за видами страхування життя за 2005-2008 роки (%)

Асортимент послуг зі страхування життя	2008	2007	2006	2005
Страхування життя, в тому числі:	3,4%	3,1%	3,6%	3,0%
За договорами страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду	2,1%	0,1%	0,4%	1,4%

За договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку	11,4%	8,0%	2,0%	2,8%
За іншими договорами накопичувального страхування	2,2%	2,4%	2,6%	2,5%
За договорами страхування життя лише на випадок смерті	10,0%	9,4%	16,3%	10,7%
За іншими договорами страхування життя	4,8%	3,5%	12,7%	7,7%

Рівень виплат в цілому по ринку страхування життя за 2005-2008 роки суттєво не змінюється. Найбільшим він був у 2006 році – 3,6%, найменшим в 2005 році – 3,0%. Взагалі цей показник невисокий. Детальніше розглянемо за якими договорами в страхуванні життя найбільший рівень виплат. Найбільш високим цей показник за договорами страхування життя лише на випадок смерті (в 2008 році – 10%, в 2006 році – становив 16,3%). Достатньо високим є рівень виплат і за договорами страхування якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку (в 2008 році – 11,4%). За іншими договорами страхування життя навпаки спостерігаємо зменшення цього показника протягом досліджуемого періоду. За договорами накопичувального страхування рівень виплат є стабільним за 2005-2008 роки (2,2% - 2,6%).

Завершуємо дослідження ринку страхування життя в Україні оцінкою перестраховальної діяльності лайфхових страховиків (див. табл. 6).

Таблиця 6

**Динаміка страхових премій, сплачених перестраховикам
за договорами страхування життя за 2006-2008 роки (тис. грн.) [2]**

Показники	2006	2007	2008
Надходження страхових премій	450818,2	783862,6	1095548,1
Страхові премії, сплачені перестраховикам	37724,4	42097,1	59067,2

- нерезидентам	37516,6	41641,3	58769,8
- резидентам	207,8	455,8	297,4

На ринку страхування життя існує тенденція до зростання обсягу страхової премії, відповідно зростають обсяги премії, що надійшли за договорами перестраховання. За даними таблиці видно, що в перестраховання за договорами страхування життя передається не значний відсоток надходжень. Приблизно 5-8% від всіх премій по страхуванню життя. Але якщо розглядати за внутрішнім і зовнішнім ринками, то 99,5% премії сплаченої перестраховикам надходить саме до нерезидентів. Пояснюється все дуже просто. Передають ризики закордон саме компанії по страхуванню життя з іноземним капіталом, які і орієнтовані з самого початку своєї діяльності на інтереси головної, материнської іноземної страхової компанії.

Проведений аналіз показав, що серед позитивних тенденцій розвитку вітчизняного ринку страхування життя слід виділити: зростання кількості лайфових страховиків, загального обсягу страхових премій; зростання капіталізації та платоспроможності страхових компаній; збільшення обсягу і частки виплат; невисоким лишається протягом досліджуваного періоду показник рівня виплат. Лише значним є відсоток переданих в перестраховання ризиків страховикам - нерезидентам.

Досліджуючи проблеми, які гальмують розвиток вітчизняного ринку страхування життя можна виокремити наступні:

- неузгодженість, недосконалість діючого законодавства в сегменті страхування життя;
- невисокий рівень доходів населення;
- невдале позиціонування страхових продуктів на ринку;
- нерозвиненість інфраструктури страхового ринку;
- низька страхова культура, традиції: недовіра населення до фінансових установ, в тому числі і страховиків.

- невисокий рівень капіталізації страхових компаній, фінансової стійкості, плато- і конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості;

Безумовно погіршує ситуацію на ринку страхування життя і фінансова криза. Найбільш помітними тенденціями в 2009 році в страхуванні життя є наступні:

1) Зниження обсягів лайфового страхування через зменшення обсягів кредитування, адже в деяких компаніях по страхуванню життя страхування життя позичальників становить приблизно половину страхових портфельів.

2) У структурі договорів найбільшу питому вагу займають поліси у гривневому еквіваленті. Якщо в середині 2008 року портфель страховика складався з 30 % гривневих програм, то 2009 році – 75-90% .

3) Погіршення платоспроможності страховиків, оскільки найбільшу частку резервів зі страхування життя страховики тримають на банківських депозитах. З виникненням складностей у поверненні депозитів, виникають проблеми з виплатами, а в критичних ситуаціях – банкрутство страховиків.

4) Зниження платоспроможності страхувальників. Для зменшення відтоку страхувальників, страхові компанії йдуть на значні поступки: не припиняють договір, а змінюють, лишаючи його з найменшим покриттям; пропонують страхувальнику зменшити розмір страхових внесків з паралельним зменшенням страхової суми; надають відстрочення платежів від 30-60 днів, навіть «канікули» платежів терміном на 1 рік; пропонують переходити на оплату полісів у розстрочку (щомісячно, щоквартально), хоча в цьому випадку страхувальники переплачують приблизно 5-10% від річного платежу;

Ефективне державне регулювання сприяє становленню та удосконаленню вітчизняного ринку страхування життя, але, насамперед, в його розвитку найважливішим є злагодженість у позиціях, рішеннях, діях самих суб'єктів галузі страхування життя – страховиків, посередників, їх об'єднань та держави. У зв'язку з цим стратегічними напрямками в розвитку вітчизняного ринку страхування життя вбачаємо такі:

1. Цільове інвестування в накопичувальному страхуванні життя.
2. Ефективне управління резервами зі страхування життя.

3. Впровадження нових страхових продуктів.
4. Створення фонду гарантування вкладів.

За сучасних умов накопичувальні програми в страхуванні життя є не тільки ефективним інструментом мотивації персоналу, вони одночасно є інструментом управління, оптимізації інвестицій і рефінансування засобів підприємства. Крім власне можливостей утримання кваліфікованих робітників, страхового захисту їх та їх сімей, цікавим і перспективним напрямком є інвестування у житлове будівництво за допомогою створення довгострокового резерву з внесених за колективним договором внесків. Таким чином, співробітники мають можливість придбання житла, як на первинному, так і на вторинному ринку, за ціною, нижче, ніж в кредит, отримуючи на підприємстві не тільки зарплату, соціальний захист, але і житло на пільгових умовах [3, с.9].

Ще один стратегічний напрямок - управління резервами компаній зі страхування життя є сьогодні особливо актуальним. По-перше, якісне управління інвестиційним портфелем страховика свідчить про рівень професіоналізму компанії, її надійність і перспективи. По-друге, вдала інвестиційна діяльність дає можливість впроваджувати і просувати нові страхові продукти. Так вітчизняні страховики в рамках програми «Золотий Актив» з 2008 року почали активніше використовувати такий актив як золото, оскільки його характеризує не тільки надійність і ліквідність, але й стійкість до інфляції [4, с.22]. Страхувальник купуючи поліс за накопичувальним страхуванням життя, може забезпечити собі той же золотий депозит і ризиковий захист, отримуючи при цьому ряд істотних переваг. Тому інструмент інвестування золота через довгострокове страхування життя є одним з перспективних.

Впровадження нових страхових продуктів - також перспективний напрямок в розвитку ринку страхування життя. Страхові продукти unit-linked – це вид нагромаджувального страхування життя, у якому страхова сума залежить від прибутковості інвестиційного портфеля, що складається з паїв

взаємних фондів – юнітів (англ. «units»). Кожен страховий платіж, внесений страхувальником складається з двох частин: одна використовується на формування страхового фонду, пов'язаного зі страховими ризиками, а друга нагромаджувальна або інвестиційна складова, яка безпосередньо інвестується в інвестиційні фонди [1, с.425]. Цей страховий продукт користується значною популярністю в розвинутих країнах через переваги в оподаткуванні та більшої прозорості у порівнянні з іншими продуктами страхування життя. Поліси unit-linked мають більшу можливість щодо диференціації, гнучкості премій і виплат. Відмінність цього страхового продукту від прямих інвестицій в тому, що страхова виплата прив'язана до певних подій у житті страхувальника, гарантуючи страховий захист на випадок смерті.

Необхідність утворення фонду гарантування вкладів по аналогії, як це існує в банківському сегменті, очевидна. Зацікавлені в його впровадженні і страховики, і страхувальники і держава.

Отже, страхування життя – це стратегічно важливий сегмент економіки держави, котрий забезпечує переважну частину довгострокових інвестицій у її розвиток і зменшує тягар видатків з державного бюджету для розв'язання соціальних проблем країни.

Список використаних джерел

- 1.Залетов О.М. Убезпечення життя: Монографія. – К.: Міжнародна агенція «БІЗОН», 2006. – 688 с.
2. Інформація Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг про стан і розвиток страхового ринку в 2005-2008 роках //www.dfp.gov.ua.
- 3.Фоміна К. Страхування життя в розрізі іпотечного кредитування // Правовий тиждень. - 2008. - №32. – С.8-9.
4. Губенко Т. Страхование жизни теряет свою привлекательность. В чем причина? // Первая крымская. – 2008. - №38.- С.22-23.